

واژه‌گزینی در میکرب شناسی - قسمت ۷

اصول موضوعه

مراد از اصول موضوعه اصولی است که فرهنگستان با توجه به وظایفی که در اساسنامه بر عهده‌اش نهاده شده است، پس از بحث و بررسی فراوان آنها را پذیرفته است و اگر نه برای همیشه برای مدتی طولانی، درستی یا نادرستی آنها را در درون فرهنگستان قابل بحث نمی‌داند. این اصول عبارتند از:

۱.۲ توسعه علمی نیازمند زبان علمی است

۲.۲ زبان علم در ایران زبان فارسی است و باید فارسی بماند

۳.۲ زبان علمی فارسی برای بقا نیازمند واژه‌گزینی سازمان‌یافته و ارزشمند است.

درستی آنچه در ذیل اصول موضوعه آمده است در درون فرهنگستان از پیش مفروض است. به بیان دیگر، صرف تاسیس فرهنگستان‌ها (که در ایران قدمتی هفتاد ساله دارند) از یک سو، و وظایفی که فرهنگستان زبان و ادب فارسی به موجب اساسنامه خود بر عهده گرفته است از سوی دیگر، حکایت از این دارد که اصول سه‌گانه بالا از نظر فرهنگستان بدیهی هستند.

۱.۲ توسعه علمی نیازمند زبان علمی است

نزدیک به دو قرن است که جامعه ایران با علوم و فنون جدید آشنا شده است. در اینکه جامعه ما در رویارویی با جهان مدرن چه طریقی باید در پیش گیرد و چه عناصری از آن را بپذیرد و چه عناصری را نپذیرد، بحث و جدل بسیار است، اما ظاهراً همه در این نکته اتفاق نظر دارند که باید علوم جدید را آموخت و از فناوری‌های جدید بهره برد. بنابراین، بعید است در میان صاحب نظران کسی باشد که با توسعه علمی به این معنی سر مخالفت داشته باشد. همچنین علم چنانکه در تعریف زبان علم آورده‌ام زبان خاصی دارد که بر متن زبان طبیعی می‌روید و گسترش می‌یابد و پیدایش و گسترش علم، چنانچه تجربه‌ی جوامع بشری نشان می‌دهد، همراه با توسعه زبان علم است.

۲.۲ زبان علم در ایران زبان فارسی است و باید فارسی بماند

از همان آغاز ورود علم جدید به ایران، زبان فارسی به عنوان زبان علم برگزیده شد و این یکی از امتیازات ما ایرانیان است که زبان ملی و زبان علمی‌مان یک است. در جهان هستند کشورهایی که به گمان اینکه برگزیدن یک زبان اروپایی به عنوان زبان علمی می‌تواند آنان را در کار انتقال علوم و غلبه بر عقب‌ماندگی علمی موفق کند، زبان ملی خود را به کارهای روزمره اختصاص داده‌اند و برای کاربردهای علمی یک زبان اروپایی اختیار کرده‌اند. این راه حل ممکن است برای کشورهایی که زبان ملی با سابقه‌ای ندارند مناسب باشد، اما برای ایران چنین نیست. در اینجا بد نیست که وضع زبان فارسی را از نظر برنامه‌ریزی زبان، چنان‌که در مد نظر جامعه‌شناسان زبان است، بسنجیم. برنامه‌ریزی زبان شامل این مراحل است:

۱. انتخاب یک زبان در مقام زبان ملی؛

۲. انتخاب یک لهجه از آن زبان به منزله لهجه معیار؛

۳. انتخاب خط؛

۴. انتخاب و ساختن اصطلاحات مورد نیاز نظام دیوان‌سالاری، مانند اصطلاحات اداری و نظامی و حقوقی؛

۵. انتخاب و ساختن و یکسان کردن اصطلاحاتی که در عرصه علوم و فنون مورد نیاز است.

زبان فارسی مراحل اول و دوم و سوم را طی کرده است و در مرحله چهارم نیز با مشکل روبرو نیست. اما در مرحله پنجم کم‌و-بیش با دشواری‌هایی روبروست. هر چند که گام‌های بلندی نیز برداشته است. بدیهی است که مراحل چهارم و پنجم هیچ‌گاه به پایان نمی‌رسد و در آنها تلاش و نوآوری دائمی ضروری است.

با توجه به آنچه در بالا آوردیم و نیز با توجه به اینکه زبان فارسی صاحب ادبیات مکتوب هزار ساله است و در نظر بسیاری از ادب‌شناسان یکی از ده زبانی است که آثار ادبی بر جسته خلق کرده‌اند، ظرفیت این را دارد که به زبان علمی توانمندی تبدیل شود.

اختیار کردن یک زبان اروپایی به‌منزله زبان علم ایران دست کم سه عیب بزرگ دارد:

۱. زبان فارسی را به زبان عقب‌مانده و سرکوفته تبدیل می‌کند و یکی از مهمترین ارکان هویت ملی را دستخوش ضعف و سستی می‌سازد. زیرا امروز به دلیل غلبه علم و فناوری بر همه عرصه‌های زندگی نمی‌توان انتظار داشت که اگر زمانی قلمرو علم را ترک کند قادر باشد در حوزه‌های دیگر نیرومند و سرزنده ظاهر شود.

۲. گسترش علم را در میان مردم کند می‌کند. علم‌آموزی به زبان بیگانه بسیار دشوارتر از علم‌آموزی به زبان مادری است، زیرا درک ظرایف و پیچیدگی‌های زبان بیگانه میسر نیست مگر با صرف وقت و هزینه بسیار. از این رو، اگر علم به زبان بیگانه تدریس شود، کسانی بیشترین بهره را از آن خواهند برد که بر آن مسلط باشند. به این ترتیب، فاصله میان تحصیل‌کردگان و مردم عادی بیشتر می‌شود و اشاعه‌ی دانش محدود می‌گردد و در جامعه تبعیضی سخت ناروا پدید می‌آید. بنابراین، برای توسعه علم باید زبان فارسی، به‌همت همه ایرانیان چنان پرورده شود که از عهده پاسخگویی به نیازهای زمانه برآید.

۳. از لوازم توسعه علمی توسعه دانش و اطلاعات در میان عموم مردم است که با انتخاب یک زبان بیگانه در مقام زبان علم این توسعه محدود می‌شود و در نتیجه می‌توان گفت توسعه عمیق و همه‌جانبه علمی قطعاً محقق نمی‌گردد.

دکتر مسعود شریفی

مدیر گروه واژه‌گزینی انجمن علمی میکرب شناسی ایران

و

نماینده تام‌الاختیار انجمن علمی میکرب شناسی ایران در فرهنگستان زبان و ادب فارسی